

Mer fritid, mindre husholdsarbeid

Vi har fått mer fritid gjennom de siste tiårene, mye fordi vi har kuttet ned på husholdsarbeidet. Et kutt som særlig kvinnene har gjort. Stadig flere menn deltar i slikt arbeid, men hver enkelt mann gjør ikke så mye mer. Betydelige deler av den økte fritiden går med til TV-titting.

Odd Frank Vaage

I hovedrapporten fra Tidsbruksundersøkelsen 2000 presenteres en rekke utviklingstendenser i tidsbruken de siste 30 årene (Vaage 2002). I denne artikkelen skal vi bare gi en oversikt over noen hovedtendenser i utviklingen, med vekt på hovedgrupper av aktiviteter i aldersgruppen 16-74 år. Statistisk sentralbyrå har sammenlignbare data for hvert tiår fra 1971 til 2000. I hovedsak presenteres gjennomsnittstall for hele eller grupper av befolkningen, det vil si både de som har utført aktivitetene en gjennomsnittsdag og de som ikke har gjort det. Tallene gjelder alle dager i uka, både hverdager og helligdager og for alle dager gjennom hele året, det vil si at også ferier er med i gjennomsnittet. For eksempel er både søndager og ferier med i tiden som brukes til inntektsgivende arbeid.

Mest tid til personlige behov

Når vi skal se på endringer i tidsbruken, er det først nødvendig å gi en liten oversikt over hva vi bruker mye og lite tid på. I gjennomsnitt brukte vi i 2000 i underkant av 10 av døgnetts 24 timer til personlige behov. Dette er aktiviteter som søvn, kroppshygiene og måltider. I overkant av 6 1/2 time per døgn brukes til fritidsaktiviteter. Dette er aktiviteter som sosialt samvær, idretts- og friluftaktiviteter, fjernsynsseing, lesing, hobbyvirksomhet og så videre.

3 timer og 3 kvarter av døgnet går i gjennomsnitt med til inntektsgivende arbeid. I dette gjennomsnittstallet er det også medregnet de som ikke har egen inntekt, slik som pensjonister og unge. Helligdager, andre fridager og ferier er også med. Både vanlig arbeidstid, overtid, ev. byrke, matpauser og reisetid til og fra arbeidet er regnet med. Blant de som arbeider per dag er den gjennomsnittlige tiden de bruker til dette om lag 8 timer.

I gjennomsnitt bruker vi i overkant av 3 timer på husholdsarbeid per døgn. Her er det medregnet det vi definerer som husarbeid, slik som matlaging, oppvask, stell av tøy og renhold. I tillegg kommer husholdsarbeid i videre forstand: Vedlikeholdsarbeid, pass og stell av barn og andre i husholdningen som trenger hjelp, samt innkjøp og hjelp til andre husholdninger.

Om lag en halv time av døgnetts 24 timer går i gjennomsnitt med til utdanning, medregnet tid på skole og til hjemmelekser. Igjen må vi huske at dette er et gjennomsnittstall for hele befolkningen og for alle dager i uka. Blant de som bruker tid til utdanning en gjennomsnittsdag, er tiden de bruker på dette omtrent 5 1/2 time.

De tallene som er referert ovenfor er som nevnt fra undersøkelsen i 2000, og gjelder aldersgruppen 16-74 år. Når vi knytter disse tallene til våre

tidligere tidsbruksundersøkelser, får vi et bilde av de endringer som har funnet sted de siste 30 årene.

Mer fritid, mindre tid til husholdsarbeid og personlige behov

Det har skjedd betydelige endringer i tidsbruken vår i denne 30-årsperioden. Tiden til fritidsaktiviteter har økt med om lag 1 time og et kvarter. Særlig var det en betydelig økning fra 1971 til 1980, med nesten en time. Deretter har økningen vært på omtrent 10 minutter hvert tiår. Noe av forklaringen på økningen i tid til fritidsaktiviteter kan ligge i at tiden til husholdsarbeid har sunket med nærmere 1 time. Også her var endringen størst mellom 1971 og 1980, da tiden til husholdsarbeid sank med en halv time. Tiden til personlige behov har også sunket noe, med en halv time i gjennomsnitt per døgn de siste 30 årene. Her har det vært en nokså jevn nedgang mellom hvert tiår.

Tiden til inntektsgivende arbeid har derimot ikke endret seg betydelig i denne perioden. Det var en liten nedgang mellom 1971 og 1980, men den kan tilskrives regulering av arbeidstidsbestemmelsene, ved at lørdagsfri ble innført i begynnelsen av 1970-årene. Fra 1980 til 2000 har tendensen snudd og vi har fått en økning i tiden til inntektsarbeid på om lag 20 minutter. Det har heller ikke vært noen entydig endring i tiden som brukes til utdanning i perioden 1971-2000.

De endringene vi har sett på hittil, gjelder befolkningen som helhet. For enkeltgrupper i samfunnet slår disse endringene ut i forskjellig retning.

To timer mindre husholdsarbeid for kvinnene

Kvinnens husholdsarbeid har sunket med nesten 2 timer fra 1971 til 2000. Til gjengjeld har tiden til inntektsgivende arbeid økt med noe over 1 time og tiden til fritidsaktiviteter økt med nesten 1 time og 20 minutter. Disse endringene skyldes for en stor del at kvinner i mye større grad er blitt aktive i yrkeslivet, men det skyldes nok også at husholdsarbeidet har blitt lettere ved økt tilgang av husholdningsapparater og kanskje en endret holdning til hvor rent og ryddig hjemmet bør være.

I motsetning til kvinnene har menn økt tiden til husholdsarbeid de siste 30 årene. Økningen er likevel bare på i underkant av 30 minutter, noe som på ingen måte oppveier nedgangen for kvinnene. Og kvinnene gjør fremdeles mer enn en time mer husholdsarbeid per dag enn mennene gjør.

Flere menn gjør husholdsarbeid

Når samlet tid til husholdsarbeid øker for mennene, skyldes dette først og fremst at det er flere som tar del i denne type arbeid, ikke at de som gjør det bruker mer tid. Mens 79 prosent av mennene tok del i slikt arbeid en gjennomsnittsdag i 1971, har andelen økt jevnt til 92 prosent i 2000. Blant kvinnene har andelen som utfører husholdsarbeid holdt seg temmelig jevnt på 97-98 prosent i hele 30-årsperioden. Endringen i denne gruppen skyldes derfor at de har kortet ned på den tiden de bruker til dette arbeidet.

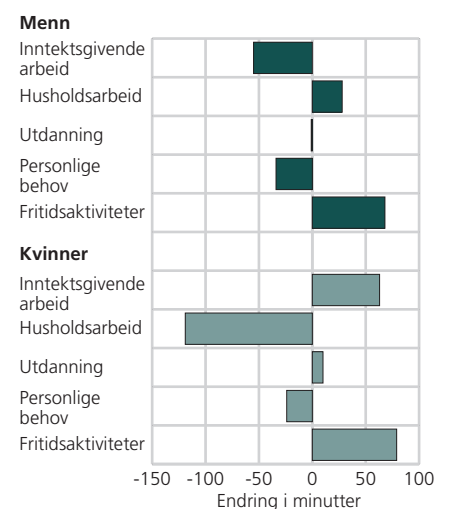
Over en time mer fritid for begge kjønn

Mens kvinnene har økt tiden til inntektsgivende arbeid, har mennenes tid sunket, men med noe mindre enn kvinnenes tid har økt. Også for mennene har fritiden økt betydelig, men allikevel om lag 10 minutter mindre enn for kvinnenes del.

	1971	1980	1990	2000
Inntektsgivende arbeid	3.38	3.29	3.37	3.47
Husholdsarbeid	4.09	3.39	3.31	3.18
Utdanning	0.20	0.31	0.31	0.25
Personlige behov	10.28	10.15	10.04	9.58
Fritidsaktiviteter	5.10	6.02	6.11	6.24

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Figur 1. Endring i tiden som brukes til ulike hovedaktiviteter fra 1971 til 2000 i alderen 16-74 år. Minutter

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

For begge kjønn har tiden brukt til personlige behov sunket de siste 30 årene, med noe over en halv time for menn og med noe under en halv time for kvinner. Gjennomsnittskvinnen har økt sin tid til utdanning med 10 minutter per dag, mens det for mennenes del ikke har vært nevneverdig endring. Endringen blant kvinner skyldes i første rekke at det er en større andel som holder på med utdanning i 2000 enn 30 år tidligere.

Tre kvarter mindre samlet arbeidstid for kvinner

Ovenfor har vi sett på inntektsgivende arbeid og husholdsarbeid hver for seg. Slår vi disse gruppene av aktiviteter sammen og dessuten tar med utdanning i et slags utvidet arbeidsbegrep, får vi et bilde av endringen i den totale arbeidsbyrden. Det viser seg da at samlet arbeidstid for menn har sunket med 28 minutter, mens den for kvinner har sunket med 46 minutter. For menn kom nedgangen i første rekke mellom 1971 og 1980. Kvinnene hadde også en betydelig nedgang i samme periode, men hadde en ytterligere betydelig nedgang mellom 1990 og 2000.

Inntektsarbeid har sunket kraftig blant eldre menn

Inntektsgivende arbeid har hatt forskjellige utviklingsprofiler for kvinner og menn i ulike aldersgrupper. Størst endring har det vært for menn i gruppen 67-74 år. For dem har tiden til inntektsgivende arbeid sunket de siste 30 årene med godt over 2 timer. Nedgangen har foregått i hele perioden, men den var særlig stor mellom 1971 og 1980, da den sank med 1 time og 20 minutter. Endringen skyldes delvis kortere arbeidstid og lørdagsfri, men også i stor grad at det i denne gruppen har blitt stadig flere som er blitt pensjonister tidlig. Også for kvinner i denne aldersgruppen har inntektsarbeidet sunket. Dette er for øvrig eneste aldersgruppen der kvinnene har hatt nedgang i dette arbeidet. Nedgangen har vært langt mindre enn for menn. Dette skyldes at det var atskillig færre kvinner i inntektsarbeid i denne aldersgruppen i 1971.

Kvinner i alderen 35-44 år arbeider stadig mer

For kvinnene er det i aldersgruppen 35-44 år at endringen i tiden til inntektsgivende arbeid har vært størst. Økningen har vært på omtrent 1 time og 50 minutter i 30-årsperioden. Økningen var nærmere en time fra 1971 til 1980, og har deretter vært på om lag en halv time mellom hvert tiår.

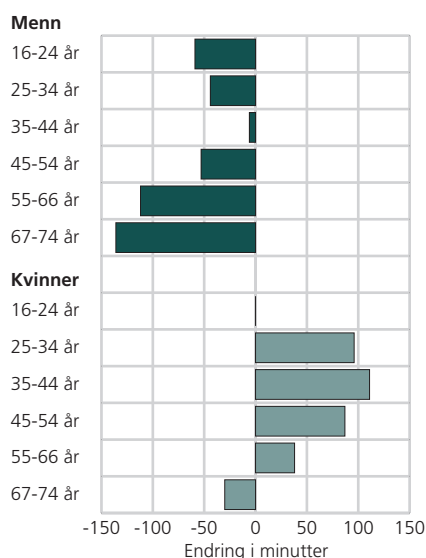
Denne gruppen har tydeligvis rykket inn i arbeidslivet med stormskritt. Også for mennene er denne aldersgruppen spesiell. Her finner vi de menn som i minst grad har redusert tiden til inntektsgivende arbeid, bare 6 minutter siste 30 år. Mellom 1990 og 2000 har de hatt en økning i denne tiden med nærmere en halv time. Både for menn og kvinner er det denne aldersgruppen som bruker mest tid til inntektsgivende arbeid per dag.

Generelt sett har det til dels vært betydelig nedgang i tiden til inntektsgivende arbeid blant menn i alle aldersgrupper og omvendt for kvinner. Kun blant kvinner i alderen 16-24 år har det ikke vært noen forandring i denne tidsbruken de siste 30 årene.

Færre menn i inntektsarbeid - flere kvinner

De endringene vi ser i den generelle tiden brukt til inntektsgivende arbeid, skyldes ikke utelukkende at selve tiden man oppholder seg på arbeid har endret seg. De skyldes nok også i stor grad andelen personer som er på arbeid per dag. Mens det i 1971 f.eks. var 44 prosent blant menn i alderen

Figur 2. Endring i tiden som brukes til inntektsgivende arbeid fra 1971 til 2000, etter kjønn og alder. Minutter

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

67-74 år som til daglig utførte inntektsgivende arbeid, er andelen i 2000 kun 14 prosent. Generelt har andelen menn som utfører inntektsgivende arbeid en gjennomsnittsdag sunket fra 64 prosent til 53 prosent fra 1971 til 2000. Blant kvinner har det vært en økning fra 32 prosent til 40 prosent i den samme perioden. Endringen var for begge kjønn størst mellom 1971 og 1980.

Husholdsarbeidet synker blant kvinner i alle aldre

Blant kvinner har det vært en klar nedgang i husholdsarbeidet i alle aldersgrupper mellom 1971 og 2000. I aldersgruppene 35-44 år og 45-54 år har nedgangen vært på mer enn 2 1/2 time per døgn. Nedgangen har bare vært litt mindre i gruppen 25-34 år. Nedgangen har vært størst for alle gruppene mellom 1971 og 1980, men den har vedvart med betydelig styrke også i de neste tiårene.

De samme tendensene gjør seg gjeldene også for de yngre og eldre kvinnene, men ikke i like stor grad.

Blant mennene har det vært en økning i husholdsarbeidet i alle grupper unntatt blant de aller yngste. Økningen har vært størst i aldersgruppen 67-74 år, med godt over en time. I denne gruppen var økningen størst mellom 1971 og 1980, med 45 minutter. Denne aldersgruppen er den eneste der økningen blant menn er større enn nedgangen blant kvinner de siste 30 årene.

Husarbeidet sunket til det halve

Husarbeidet, dvs. oppvask, matlaging, rengjøring og vasking og vedlikehold av tøy, er den delen av husholdsarbeidet vi bruker mest tid på. Her har tiden blant kvinner sunket til under det halve fra 1971 til 2000. Blant mennene har det bare vært en beskjeden oppgang.

For kvinnes del har nedgangen vært særlig stor i den mest arbeidsdyktige alderen fra 25 til 54 år. I gruppen 35-44 år har nedgangen vært på i underkant av 3 timer per dag, og er i 2000 på i overkant av 2 timer. Blant mennene i alle aldersgrupper har det bare vært en beskjeden økning.

Flere menn i husarbeid, mindre tid blant kvinner

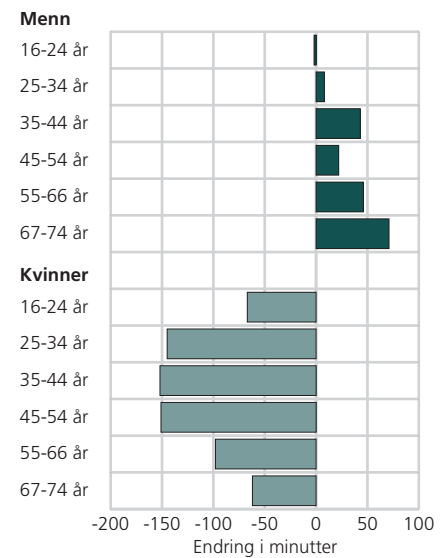
Den generelle utviklingen i tiden menn og kvinner bruker på husarbeid har ulik forklaring. For mennenes del har økningen sin årsak i at det er flere menn som tar del i slikt arbeid i 2000 enn i 1971. Andelen har økt fra 48 til 77 prosent. For kvinnene har andelen derimot ikke endret seg, men har i hele perioden holdt seg rundt 94-95 prosent per dag. For dem er det altså tiden som brukes blant dem som utfører slikt arbeid som har sunket, fra omtrent 4 1/2 time i 1971 til i overkant av 2 timer. De kvinnene som utfører husarbeid har med andre ord mer enn halvert den daglige innsatsen på dette området de siste 30 årene.

Tiden vi bruker til vedlikeholdsarbeid, slik som hagearbeid, oppussing og vedlikehold av hus og reparasjoner, har forandret seg lite de siste 30 årene.

Omsorgsarbeid sunket fra 1990 til 2000

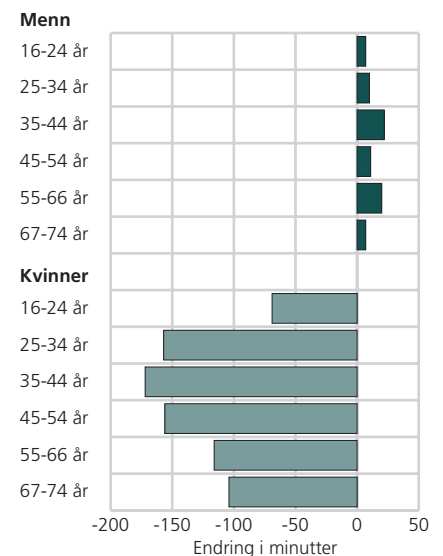
Tiden vi bruker på omsorgsarbeid, dvs. pass og stell av barn og hjelp til barn og voksne, har økt fra 1971 til 1990 både for menn og kvinner. Fra 1990 til 2000 har tiden vi samlet bruker til dette sunket noe igjen. Årsaken

Figur 3. Endring i tiden som brukes til husholdsarbeid fra 1971 til 2000, etter kjønn og alder. Minutter

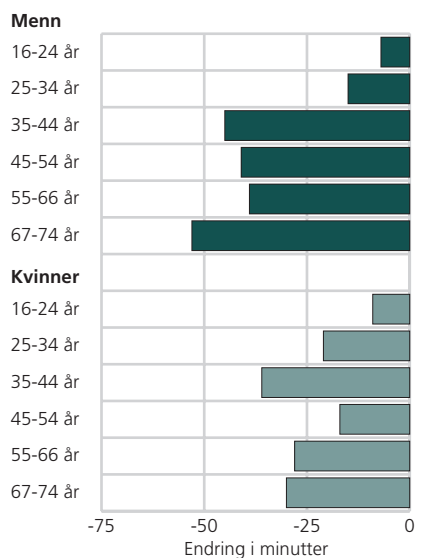
Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Figur 4. Endring i tiden som brukes til husarbeid fra 1971 til 2000, etter kjønn og alder. Minutter

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Figur 5. Endring i tiden som brukes til personlige behov fra 1971 til 2000, etter kjønn og alder. Minutter

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

ligger både i at en mindre andel av befolkningen bruker tid på dette per dag og at de som bruker tid på det, bruker noe mindre tid enn før. En mulig forklaring på dette kan være at både barnehagetilbudet og fritidsordninger etter skoletid er blitt bygd ut i denne perioden.

Flere går i butikken

Samlet bruker vi ikke særlig mer tid på kjøp av varer og tjenester i 2000 enn i 1971. Derimot er det flere som bruker en del av tiden sin per dag til denne typen aktiviteter, en økning fra 38 til 53 prosent. Denne økningen gjelder både menn og kvinner. Den tiden vi er i butikkene i løpet av dagen, har derimot sunket med 10 minutter fra 1980 til 2000. Nedgangen kan skyldes at det nå er flere i husholdningen som tar del i de innkjøpene som trengs.

Kvinner 25-44 år bruker mer tid til utdanning

Samlet sett har det vært små endringer i tiden vi bruker til utdanning mellom 1971 og 2000. Dette skyldes at det bare er en liten del av befolkningen som tar del i denne typen aktiviteter per dag.

Det var en økning mellom 1971 og 1980, men deretter har det ikke vært noen økning verken blant menn eller kvinner. Når vi ser på enkeltgrupper, finner vi likevel en liten, men jevn økning i tiden som brukes til utdanning blant kvinner i alderen 25-44 år. Økningen gjelder både andelen som bruker tid til dette per dag, og den tiden disse bruker til utdanning.

Noe nedgang i personlige behov i alle aldre

Både blant menn og kvinner i alle aldersgrupper har tiden som brukes til personlige behov sunket noe de siste 30 årene, minst blant de yngste. Denne utviklingen har skjedd gradvis i hele perioden.

Vi sover ikke mindre

Når den totale tiden til personlige behov har sunket de siste 30 årene, skyldes ikke dette at vi sover mindre. Den gjennomsnittlige nordmannen sov i underkant av 8 timer per døgn i 2000, omtrent det samme som i 1970. Både for menn og kvinner i alle aldersgrupper har nattesøvnen holdt seg nok så konstant. Det er menn i alderen 35-44 år som sover minst, mens unge og eldre kvinner sover mest.

Mindre tid til måltider...

I motsetning til et konstant søvnbehov, bruker vi mindre tid til måltider. I hele perioden har det til sammen vært en nedgang på 18 minutter, slik at vi i 2000 brukte i overkant av en time per dag på måltider. Nedgangen er målbar i hele perioden, men mest mellom 1990 og 2000. Nedgangen gjelder like mye menn som kvinner. Den er minst for unge av begge kjønn og for eldre kvinner.

....og til personlig pleie

Annen personlig pleie, som av- og påkledning, kroppsvask og toalettbesøk, har i samme periode sunket med 19 minutter, og var i 2000 på knapt en time. Til forskjell fra nedgangen i måltider, har nedgangen i tid til personlig pleie i første rekke skjedd mellom 1971 og 1980. Nedgangen har vært noe større blant menn enn kvinner. Også her har tidsbruken forandret seg lite blant de unge.

Økende fritid i alle aldersgrupper

Den delen av døgnet som brukes til fritidsaktiviteter har økt for begge kjønn i alle aldersgrupper, men ikke like mye. Blant menn i aldersgruppen 35-44 år har det fra 1971 til 2000 vært en økning på bare 14 minutter, mens det blant kvinner i aldersgruppen 67-74 år har vært en økning på 2 timer og 23 minutter. Mens det for hele befolkningen var en økning i tiden til fritidsaktiviteter mellom 1990 og 2000 på 13 minutter, var det en nedgang på 17 minutter for menn i alderen 35-44 år.

Blant yngre kvinner var det en liten nedgang i tiden til fritidsaktiviteter fra 1980 til 1990 og blant yngre menn fra 1990 til 2000. Ellers har det vært en nokså jevn økning for alle grupper i 30-årsperioden. Økningen har likevel vært størst fra 1971 til 1980. Unge og eldre av begge kjønn har mer fritid enn andre. Menn i aldersgruppen 67-74 år har mest fritid, med om lag 8 1/2 time. Minst har kvinner i alderen 35-44 år, med om lag 5 1/2 time.

Fjernsynsseingen øker

Den kraftige økningen i fritiden på 1970- og 1980-tallet og som har fortsatt på 1990-tallet, har ført til en betydelig økning i fjernsynsseing, både i 30-årsperioden som helhet og i de siste 10 årene. Økningen har vært betydelig for både menn og kvinner i alle aldersgrupper, men mest for eldre menn og minst for kvinner i alderen 25-44 år. For de aller fleste gruppene har det vært en gradvis økning i fjernsynsseingen i hele 30-årsperioden, men minst fra 1980 til 1990. Mens befolkningen samlet brukte omtrent 1 time foran skjermen i 1971 var tiden økt til i overkant av 1 time og 3 kvarter i 2000.

Når den samlede tiden til fjernsynsseing har økt, skyldes det både økning i andelen som ser på fjernsyn per dag og at de som ser på fjernsyn bruker mer tid på det. Mens 60 prosent så på fjernsyn en gjennomsnittsdag i 1971, var andelen økt til 82 prosent i 2000.

Færre leser

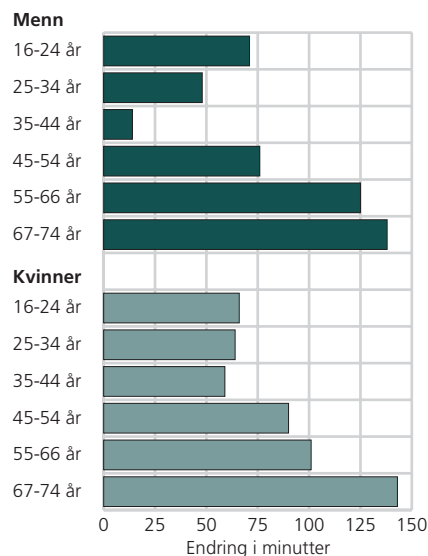
Mens fjernsynsseingen har økt, har lesing blant befolkningen samlet sunket med 7 minutter mellom 1971 og 2000. Siden det var en liten økning i lesingen mellom 1971 og 1980, har lesing sunket med 10 minutter fra 1980 til 2000, og er nå på 35 minutter per dag. Dette skyldes ikke at de som leser bruker mindre tid på det, men at en mindre andel av befolkningen bruker tid til lesing per dag. Mens 70 prosent brukte tid på trykte medier per dag i 1980, var andelen 60 prosent i 2000.

De unge leser mindre

Det er spesielt blant menn i alderen 16-24 år det har vært sterkest nedgang i lesingen i 30-årsperioden.

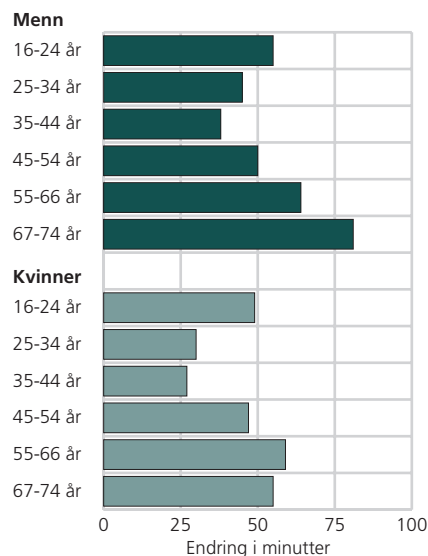
Andelen lesere per dag har sunket fra 63 prosent i 1971 til 28 prosent i 2000. Denne nedgangen har vært gradvis, men størst mellom 1990 og 2000. Andelen lesende kvinner i samme aldersgruppe har også sunket, men ikke så dramatisk. Blant menn og kvinner i alderen 67-74 år har lesingen derimot snarere økt enn sunket. Blant kvinner i denne gruppen har andelen lesere per dag økt fra 71 prosent i 1971 til 86 prosent i 2000.

Figur 6. Endring i tiden som brukes til fritidsaktiviteter fra 1971 til 2000, etter kjønn og alder. Minutter

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Figur 7. Endring i tiden som brukes til fjernsynsseing fra 1971 til 2000, etter kjønn og alder. Minutter

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Litteratur

Vaage, Odd Frank (2002): *Til alle døgnetts tider. Tidsbruk 1971-2000. Statistiske analyser 52*, Statistisk sentralbyrå.

Mindre tid til sosialt samvær siste tiår

For både menn og kvinner og i alle aldersgrupper var det en økende andel som mellom 1971 og 1980 brukte tid til sosialt samvær i fritiden, for eksempel ha besøk eller besøke andre, gå i selskap, slå av en prat osv. Tiden som brukes til sosialt samvær har derimot sunket noe fra 1990 til 2000. Totalt sett har menns tid til samvær i denne perioden gått ned med 19 minutter og blant kvinner er nedgangen på 12 minutter. Fremdeles er det likevel kvinner som er de mest sosiale. Blant dem var det 92 prosent som brukte tid til sosialt samvær per dag i 2000, mens det blant menn var 78 prosent.

Eldre mer aktive i idrett og friluftsliv

Det har vært liten endring i tiden som brukes til idrett og friluftsliv mellom 1971 og 2000. Menn var noe mer aktive enn kvinner i 1971, men deretter har det vært liten forskjell mellom kjønnene når det gjelder slike aktiviteter

sett under ett. Både blant menn og kvinner i aldersgruppen 67-74 år har det vært en økende andel som tar del i idrett og friluftsliv. Blant kvinner i denne aldersgruppen har andelen aktive på dette området økt fra 19 til 40 prosent mellom 1971 og 2000.

Økende reising

Det er en stadig større andel av befolkningen som reiser i forbindelse med ulike aktiviteter. Dette gjelder både reise til og fra arbeid, reising i tilknytning til husholdsarbeid og i forbindelse med fritidsaktiviteter. Det er i hovedsak andelen reisende som har økt. De som reiser har ikke økt reisetiden i særlig grad. Menn bruker noe mer tid på reising per dag enn kvinner, og yngre er mer på reisefot enn andre.

